

САНДИГА Л. О.

(Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка)

**СИМВОЛИ СМЕРТІ ТА АНГЛОМОВНІ РЕАЛІЇ В ЕВФЕМІЗМАХ,
ЩО ВЕРБАЛІЗУЮТЬ КОГНІТИВНУ МЕТАФОРУ
“DEATH IS A JOURNEY” (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)**

The article is devoted to the study of symbols of death which encounter in the English euphemisms bearing the meaning “to die”. The latter verbalize the cognitive metaphor “Death is a journey”.

Key words: *euphemism, cognitive metaphor, symbols of death.*

Зважаючи на те, що явище евфемії базується на табу, евфемізми можна поділити на дві групи: первісні та сучасні. Першу групу формують давні евфемістичні найменування, що виникли внаслідок забобонної заборони, які тепер уже сприймаються як відображення свідомості наших пращурів (наприклад, назви тварин, рослин, явищ природи, імена людей, назви частин тіла, хвороб та смерті, а також імена богів та духів, наприклад, *by Gee, by Gosh, Oh Golly*). В свою чергу сучасні евфемізми представлені одиницями, які обумовлені існуванням певних вимог етикету, цензури (*intoxicated, sanitation engineer, follicularly challenged, socially deprived*). Проте, існують спільні риси давнього і сучасного табування за сферами вияву, такі як: смерть, хвороби, фізичні та розумові вади, сексуальні стосунки, деякі фізіологічні акти тощо [Януш 1997, с. 10].

Що стосується досліджуваної нами тематики, то, з одного боку, страх перед смертю не є дивним, адже психологічно люди завжди її боялися, а тому обговорення смерті оминали як прадавні, так і сучасні люди. Проте з іншого боку, невичерпний інтерес дослідників до теми смерті викликаний її універсальністю, всеохопністю, глибиною, оскільки саме вивчення феномену смерті, уособленому у внутрішній формі її ключових позначень, дає відповідь не лише на питання про кінець буття, але й про смисл життя, його початок та витoki всього суцього [Топорова 2002, с. 340].

До складу деяких евфемізмів на позначення смерті, що вербалізують когнітивну метафору “Death is a journey”, входять загально-світові або національно-специфічні символи смерті, а також реалії англomовного суспільства. Символи смерті можуть бути представлені тваринами, птахами, рослинами, числами, предметами тощо, реалії англomовного суспільства включають в себе імена відомих осіб, літературних героїв, назви міст, готелей та навіть комет.

Метою статті є дослідження когнітивної метафори “Death is a journey”, яку вербалізують евфемізми семантичного поля “Death”, що містять в своєму складі загально-світові або національно-специфічні символи смерті, або реалії англomовного суспільства.

Об’єктом дослідження є евфемізми, які входять до складу тематичної групи “Death” та містять в своєму складі загально-світові або національно-специфічні символи смерті, або реалії англomовного суспільства, **предметом** – концептуальна метафора “Death is a journey”, на якій ґрунтуються евфемізми.

Евфемізми на позначення смерті, які містять в своєму складі загально-світові або національно-специфічні символи смерті та реалії англomовного суспільства, є цікавим об’єктом лінгвістичного дослідження, адже вони формують такий пласт лексики,

який не підлягав детальному вивченню саме з позицій когнітивної лінгвістики, що зумовлює **актуальність** статті.

Мовний **матеріал**, на якому базується дослідження, налічує 38 евфемістичних зворотів.

Отже, перейдемо до аналізу евфемістичних зворотів. По-перше, розглянемо евфемізми, до складу яких входить назва птаха, який в багатьох країнах асоціюється зі смертю, а також її передвіщує, а саме **ворона**. Цей птах разом з вовком був супутником первісних богів мертвих. В християнстві даний птах є дияволом, що харчується мертвечиною, також ворона є символом гріха. [Купер 1995, с. 45]. В рамках когнітивної метафори **“Death is a journey”** англійська мова має три евфемістичні звороти на позначення смерті як подорожі, в яких згадується ворона. Отже, небіжчик здійснює свою подорож до гнізда старої ворони (*to go to the Old crow's nest*), прихистку для ворон (*to go to the the raven's haven*), вочевидь, під цим мається на увазі подорож до кладовища, адже саме воно є місцем великого скупчення цих птахів. Іншою версією є подорож на ферму, „врожай” якої слугує приманкою для ворон (*to go to the Crow-bait farm*).

Квіти також можуть бути символами смерті, наприклад, іриси в прадавній Греції, адже саме ця квітка носила ім'я грецької богині райдуги, яка передавала людям послання богів та проводжала душі померлих жінок до потойбіччя [<http://painting.about.com/cs/inspiration/a/symbolsflowers.htm>]. В Японії квіткою смерті є камелія, адже в цій країні вона передвіщає неочікувану смерть [Купер 1995, с. 125]. Чорнобривці вважаються квітами, що пов'язані зі смертю в Мексиці [http://worldofspice.sitcity.ru/ltxt_2601160740.phtml?p_ident=ltxt_2601160740.p_2701111354], адже саме ці квіти кладуть на могили помелим родичам в День Померлих, в Італії таку функцію виконують хризантеми [<http://www.livingartsoriginals.com/infoflowersymbolism.htm>]. Для англійської мовної спільноти такими квітами є маки, які є символом свята пам'яті загиблих у першій та другій світових війнах [<http://painting.about.com/cs/inspiration/a/symbolsflowers.htm>], проте більший символізм несе в собі маргаритка, адже саме ці квіти саджають на кладовищах.

Отже, в англійській картині світу евфемізми, до складу яких входить маргаритка, позначають смерть як подорож: небіжчик відправляється до такого місця, де він зможе як просто лежати під ними (*under the daisies, to go to the daisy patch*), так і виштовхувати їх (*to go to the daisy pushing patch*). (Поза межами когнітивної метафори **“Death is a journey”** спостерігаємо ще декілька евфемізмів, до складу яких входять маргаритки: небіжчик може рахувати квіти, висаджені на його могилі (*to count the daisies*), смоктати їх корені (*to suck daisy roots*), або знову ж таки виштовхувати їх (*to push up the daisies, popping up the daisies*)).

Так, наприклад, образ маргаритки як цвинтарної квітки представлено у вірші відомого валійського поета Ділана Томаса **“And Death Shall Have No Dominion”**: **“Through they be mad and dead as nails, // Heads of the characters hammer through daisies”** [http://famouspoetsandpoems.com/poets/dylan_thomas/poems/11394.html].

Ключовим для розуміння символів смерті в англійській мовній спільноті є те, що вони віддзеркалені в мові. Скажімо, українські та решту слов'янських кладовищ також прикрашають маргаритки, проте саме в англійській мові цей символ став вербалізований та тісно пов'язаний зі смертю, в слов'янській мовній культурі такого тісного зв'язку не спостерігаємо.

Сосна також пов'язана зі смертю, а точніше, це дерево є символом безсмертя з огляду на свою приналежність до класу вічнозелених дерев. Саме з неї часто виготовляють труни, адже вважається, що вона здатна запобігти процесу гниття, а також відганяє зло [Купер 1995, с. 315]. В межах когнітивної метафори **“Death is a journey”** можемо виділити такі евфемістичні звороти як *to go to a pine box palace* та *bought a pine condo*, які представляють смерть як подорож до соснового палацу та соснової квартири відповідно.

Іншим національно-специфічним символом смерті є глибина могили. З евфемістичних зворотів можемо побачити, що звичайною глибиною могили в англомовній спільноті є шість футів, що складає приблизно 1,8 метри. Таким чином, людина може здійснювати свою подорож на глибину **шести футів** під землею (*to be six feet of earth, to be six feet underground, to be in the six feet under collection*), або до глибокого підземного саду, що розташований на глибині шести футів (*to go to the deep 6 garden*), або до такого собі притулку для бездомних, що розташований на тій самій глибині (*to go to the six feet under home for the homeless*). Крім того, небіжчик може знаходитися у швидкісному експресі, який їде на глибину шести футів (*to be on a SFU (six feet under) express*). Евфемізм *deep 6* позначає мертву людину, *six footer* – труну. Для порівняння: в українському суспільстві традиційна глибина могили складає 1,5 метри [<http://www.kmv.gov.ua/ru/rpolicyprj.asp?Id=213>].

Ще одним символом, пов'язаним зі смертю у англомовному суспільстві, є відро. Цей предмет виступає символом повішення у евфемізмові *to kick the bucket*. Для слов'янської культури, зокрема, цей символ є досить незвичним, натомість при описуванні повішення ближчими нам є такі символи, як мило та мотузка.

Англійська нація є острівною, тому не дивно, що в евфемізмах-метафорах використовуються морські образи. Людина, яка здійснила довгу прогулянку з короткого пірса (*to take a long walk off the short pier*), що вербалізує смерть як подорож, втратила життя через втоплення. Так само жертвою втоплення стала людина, яка пройшла по дошці – *walked the plank*, метод страти, який був популярним серед піратів та бунтівників. Морські образи можуть бути представлені безпосередньо *морем* (*lost at sea*), *морським дном* (*laid in the lockers*), *вітрилами* корабля (*under sailing orders*), або *налубою* (*under hatches*).

В рамках когнітивної метафори **“Death is a journey”** можна виділити декілька евфемістичних зворотів, які сповіщають про подорож людини у якийсь готель. Варто зазначити, що готелі та мотелі хоча і не є специфічно-американським явищем, проте саме входження лексем на їх позначення до складу чималої кількості англомовних евфемізмів робить їх певною американською реалією. Звернімо увагу хоча б на рівень мобільності громадян США. Згідно з результатами дослідження, проведеного американським Бюро перепису населення, близько 39 мільйонів американців (~8% від загальної кількості населення) змінили місце свого проживання в період з 2006 по 2007 роки. Причому на офіційному сайті даної установи можна знайти детальну статистичну інформацію по категоріях людей, які змінили місце проживання, включаючи їх національність, вік, освіту, сімейний стан тощо [http://www.census.gov/PressRelease/www/releases/archives/mobility_of_the_population/012604.html]. Подібну статистику про мобільність в Україні чи сусідніх державах годі й шукати. Тобто бачимо, що мобільний спосіб життя та пов'язані з цим готелі є національною специфікою американців, що відображено навіть в евфемістичних виразах на позначення смерті.

Мотив смерті як подорожі до готелю лежить в основі евфемізму *went to the Inn of the Wandering Souls*. Як бачимо, небіжчик направляє до готелю, звичними мешканцями якого є душі, що постійно блукають. Звична для християнської моделі світу практика повернення померлого до свого справжнього дому після смерті дається взнаки у наступному евфемізмі: *checked in the Gone Home Motel*. В евфемізмі *Motel Deep 6* знову бачимо натяк на звичайну глибину могили – 6 футів. Про значення евфемістичного виразу *to go to No Brain Hotel* можна легко здогадатися у відповідному контексті. Йдеться про те, що мертва людина, яка подорожує до такого „готелю”, вже не може мислити, а отже, й існувати. „Готельна” тема простежується ще в одному евфемістичному виразі на позначення смерті як подорожі – *checked out*. Цього разу людина, що померла, навпаки, виїжджає з готелю та, ймовірно за все, їде до свого справжнього, одвічного дому.

Реалії, які входять до складу англomовних евфемізмів на позначення смерті, можуть робити евфемістичні звороти культурно-специфічними та ускладнювати їх розуміння.

Наприклад, до складу евфемізму *to go to Avalon* входить назва легендарного острова Авалону, подекують, що саме на ньому був виготовлений меч Короля Артура Екскалібур та саме сюди привели Артура для відпочинку та загоєння його ран після битви при Камлані [<http://en.wikipedia.org/wiki/Avalon>].

В основі евфемізму *to go to Ichabod's isle*, який так само представляє смерть подорожжю на острів, лежить ім'я героя відомої новели Вашингтона Ірвінга „Легенда сонної лощини” – Ікабода Крейна. За сюжетом цей чолов'яга зник у невідомому напрямку нібито після зустрічі з вершником без голови, який насправді був його конкурентом у боротьбі за прихильність однієї дівчини [http://en.wikipedia.org/wiki/Ichabod_Crane]. Зважаючи на те, що місцеві жителі вважали Ікабода загиблим після зустрічі з містичним героєм, цей факт було покладено в основу даного культурно-специфічного евфемізму.

До складу наступного евфемістичного звороту, що представляє смерть як подорож, входить ім'я ще одного вбивці. Евфемізм *to go to Freddy's Hangout* зображає подорож небіжчика у таку місцевість, якою розгулює Фредді Крюгер, понівечений герой-вбивця з фільму „Кошмар на вулиці в'язів” [http://en.wikipedia.org/wiki/Freddy_Krueger].

Померла людина може також подорожувати до замку (*to go to the Castle Greyskull*), в цьому евфемістичному звороті натяк на смерть закладено у самій назві замку – „Замок Сірих Черепів”. Дана споруда є плодом уяви творців анімаційного фільму “Masters of the Universe”, в якому дійство відбувається на планеті із символічною назвою “Eternia” [http://en.wikipedia.org/wiki/Castle_Grayskull]. Отже, бачимо, що мрець здійснює свою подорож до замку на планеті, назва якої перекладається як „Вічність”.

Наступний евфемізм *to go to John Doe's heaven* позначає смерть як подорож до раю, де панує такий собі Джон Доу. Останній представляє собою позначення особи чоловічої статі в судовому процесі, коли справжнє ім'я чоловіка невідоме, або має бути приховане в силу певних обставин. Крім цього, Джоном Доу називають тіло мертвого чоловіка, особу якого не було встановлено. В США даний іменник може також вживатися на позначення будь-якої особи чоловічої статі [http://en.wikipedia.org/wiki/John_Doe]. Таким чином, тлумачення даного евфемізму на позначення смерті як подорожі може мати декілька версій. По-перше, наявність в складі евфемістичного звороту вказівки на мертво тіло вказує на те, що саме до нього

приєдналася та чи інша людина. По-друге, можливою інтерпретацією імені Джона Доу в даному евфемізмі може бути його використання на позначення Бога, адже віруюча людина намагається не згадувати його ім'я без вагомої причини, а отже, замінила його на цей іменник.

До складу наступного евфемізму, який представляє когнітивну метафору *“Death is a journey”*, входить назва комети Хейл Бопп (*assigned to the Hale Bopp Project*). Цю комету, яку спостерігала найбільша кількість людей у XX столітті цілих 18 місяців, відкрили два американські науковці, ім'я яких і носить дана комета. Її політ спровокував масове самогубство серед прибічників секти „Врата раю”, які вважали, що вони зможуть вижити перед тим, як Земля нібито буде знищена [http://en.wikipedia.org/wiki/Comet_Hale-Bopp]. Звідси і пояснення того, що людина, яка бере участь у проекті Хейл Бопп, полишає цей світ (Даний евфемістичний вираз можна також віднести до когнітивної метафори *“Death is work”* з огляду на те, що небіжчика відправляють у „відрядження”).

Таким чином, до складу евфемістичних зворотів на позначення смерті, які вербалізують когнітивну метафору *“Death is a journey”*, можуть входити загально-світові або національно-специфічні символи смерті, а також реалії англomовного суспільства. Символи смерті представлені маргаритками, глибиною могили шість футів, відром, морським дном та корабельними принадами, а також мотивом післясмертної подорожі до готелю або мотелю. Реалії англomовного суспільства, які відображені у евфемізмах, що вербалізують когнітивну метафору *“Death is a journey”*, включають в себе імена осіб та літературних героїв, назви островів, готелів та навіть комет. Незнання символів смерті та реалій англomовного суспільства може стати перешкодою до розуміння відповідних евфемізмів.

Література

Купер Дж. Энциклопедия символов, серия «Символы», книга IV. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1995. – 412с. *Топорова Т.В.* Древнегерманские представления об ином мире // Представления о смерти и локализации иного мира у древних кельтов и германцев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – с. 340-436. *Януш О.Б.* Евфемія та суміжні явища в українській і російській мовах: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01; 10.02.02 / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1997. – 23с. http://www.census.gov/PressRelease/www/releases/archives/mobility_of_the_population/012604.html. <http://en.wikipedia.org/wiki/Avalon>. http://en.wikipedia.org/wiki/Castle_Grayskull. http://en.wikipedia.org/wiki/Comet_Hale-Bopp. http://en.wikipedia.org/wiki/Freddy_Krueger. http://en.wikipedia.org/wiki/Ichabod_Crane. http://en.wikipedia.org/wiki/John_Doe. http://famouspoetsandpoems.com/poets/dylan_thomas/poems/11394.html. <http://www.kmv.gov.ua/ru/rpolicyprj.asp?Id=213>. <http://painting.about.com/cs/inspiration/a/symbolsflowers.htm>. http://worldofspice.sitecity.ru/lttext_2601160740.phtml?p_ident=lttext_2601160740.p_2701111354